

Alla de här drömmarna

Ungas erfarenheter av segregation, ojämlikhet och marginalisering i Umeå

Innehåll

1. Förord	3
2. Disposition.....	4
3. Inledning.....	5
3.1 Vilka röster hörs i rapporten?	5
4. Ungas erfarenheter av segregation, ojämlikhet och marginalisering.....	6
4.1 Hinder och möjligheter	6
4.2 Autorasism	9
4.3 Vem ska definiera vems behov?.....	12
4.4 Om våld	14
4.5 Trygghet för vem?.....	15
4.6 Beskuret medborgarskap	19
5. Mot en gemensam förståelse.....	20
5.1 Ingen ska lämnas utanför.....	20
5.2 Ojämlikhet på alla undersökta områden.....	21
5.3 Kunskap är makt och med makt kommer ansvar	22
5.4 Social infrastruktur motverkar segregationens negativa effekter	24
5.5. Offentlig sektors potential och ansvar	25
5.6. Folkbildningens potential och ansvar	27
5.7. Näringslivets potential och ansvar.....	28
6. Slutsatser och strategier för att motverka segregation.....	29
7. Källförteckning.....	32

1. Förord

För den som bor i en segregerad stad kan det vara svårt att föreställa sig hur staden skulle vara och se ut utan segregationen. Städer som stod innan vi levde, och som kommer stå efter att vi dött, inger en känsla av beständighet. Av hur det har varit, och kommer att fortsätta vara. Segregation gör att grupper av människor lever sina liv mer eller mindre åtskilda från varandra. Detta får konsekvenser för hur stadens invånare ser på sig själva och på varandra. Ojämlighet syns i människors plånböcker, men också i skillnader i bostadssituation och mellan olika stadsdelar. I skillnader i förväntad livslängd och faktiska livsvillkor. Segregationen är i våra kroppar och huvuden, lika mycket som den är på gatorna.

Det offentliga samtalet om segregation handlar ofta om områden som drabbas av segregationens negativa effekter, men rymmer sällan röster från dem som bor i områdena. Dessa människor förvägras tolkningsföreträde över sin situation och sina behov, och det blir svårare för dem att göra sin situation känd och skapa incitament till förändring. Därför ser vi det som en viktig demokratisk uppgift att lyfta dessa röster och perspektiv i arbetet mot segregation. Segregationen är ingen naturkraft. Den har uppstått som en konsekvens av människors beslut. Det måste vi komma ihåg, för det belyser att vi, genom att ta andra beslut, kan motverka segregationen. Vi som står bakom den här rapporten hoppas att fler ska göra anspråk på att formulera vilka de besluten skulle kunna vara, och vilka mål vi som samhälle ska sträva efter när vi rör oss bort från segregation.

Vi vill rikta ett varmt tack till de unga som ställt upp på våra intervjuer och generöst delat med sig av sina erfarenheter, tankar och minnen. Utan era berättelser hade vi inte kunnat skriva denna rapport. Tack också för det arbete som Hussein Jabar Thamer och Besma Tahir utfört med att genomföra intervjuerna och för dagligt arbete ute i Ålidhems och Ersbodas civilsamhälle. Vi vill också tacka för engagemang från alla organisationer som representerats i projektets styrgrupp och de otaliga personer som ställt upp på samtal, svarat på frågor, mejlkonversationer och möten och som på olika sätt bidragit med viktiga perspektiv från civilsamhället, offentlig sektor, den lokala politiken och näringslivet. Ett engagemang berör och sprider hopp. Ett stort tack vill vi även rikta till konstnären Stephanie Boateng vars nyskapade konstverk pryder rapportens framsida. Konstverket finns att se i full storlek på fasaden på kulturhuset Klossen.

*Tilia Birkne, Mahmoud Chninou och Haris Agic,
författare av rapporten "Alla de här drömmarna"*

Juni 2021

Författare: Tilia Birkne, Mahmoud Chninou & Haris Agic

Omslag: Stephanie Boateng

Grafisk form: Anna Lillkung

Foto: Mostphotos

Producerad av:

Studiefrämjandet Västerbotten,
Rädda barnen, Ersboda Folkets
Hus, RF:sisu och For The Culture.
Med stöd av Delegationen mot
segregation, DELMOS.

studieframjandet.se

2. Disposition

1. Förord
2. Disposition
3. Inledning
 - 3.1 Vilka röster hörs i den här rapporten?
4. Ungas erfarenheter av segregation, ojämlikhet och marginalisering
 - 4.1 Hinder och möjligheter
 - 4.2 Autorasism
 - 4.3 Vem ska definiera vems behov?
 - 4.4 Om våld
 - 4.5 Trygghet för vem?
 - 4.6 Beskuret medborgarskap
5. Mot en gemensam förståelse
 - 5.1 Ingen ska lämnas utanför
 - 5.2 Ojämlikhet på alla undersökta områden
 - 5.3 Kunskap är makt och med makt kommer ansvar
 - 5.4 Social infrastruktur motverkar segregationens negativa effekter
 - 5.5 Offentlig sektors potential och ansvar
 - 5.6 Folkbildningens potential och ansvar
 - 5.7 Näringslivets potential och ansvar
6. Slutsatser och strategier för att motverka segregation
7. Källförteckning

3. Inledning

Det är bara några år sedan ordet segregation började användas mer flitigt för att beskriva Umeå, vars självbild länge präglats av jämlikhet och sammanhållning. I dag finns kommunala satsningar för att motverka segregation, och i media har ämnet och situationen i några av Umeås stadsdelar behandlats allt oftare.

Mer sällan hörs de som bor i dessa stadsdelar, och perspektiv som betonar rättigheter, behov och villkor för dem som drabbas av segregationens negativa konsekvenser. Det innebär att tolkningsföretaget över vad segregationen innebär för Umeå är snedfördelat och att viktiga perspektiv, som de som marginaliseras av segregation och ojämlikhet kan ge, saknas.

Hur upplever unga i Ålidhem och Ersboda utvecklingen i stadsdelarna och i Umeå i stort? Vad kan deras berättelser bidra med vad gäller hur segregationens orsaker och effekter förstås, och i att ta fram strategier för att motverka den? Det är utifrån den frågeställningen som denna rapport tagit form, och genom att belysa några av dessa erfarenheter vill vi bjuda in till en fördjupad förståelse av segregation och utsatthet med utgångspunkt i människors behov, förutsättningar och tillgång till de mänskliga rättigheterna.

Rapporten har blivit till genom ett projekt som har drivits av Studieförbundet Västerbotten, Ersboda folkets hus, Rädda barnen, RF:SISU Västerbotten och föreningen For the culture.

Projektet har finansierats av Delegationen mot segregation, DELMOS.

3.1 Vilka röster hörs i rapporten?

Rapporten grundar sig i intervjuer med unga som är mellan 14 och 26 år och bor i Ålidhem eller Ersboda. De flesta av de intervjuade är födda i Umeå, men en del har flyttat till staden senare i livet. Flera är ideellt engagerade, några arbetar eller studerar, och andra saknar sysselsättning. Alla har olika erfarenheter av marginalisering och exkludering utifrån föreställningar om ras, etnicitet, kultur, religion, klass och kön. Dessa erfarenheter knyts samman med diskursen om förorter och förortsbor som är närvarande i de ungas berättelser om stadsdelarna de bor i. Samtidigt kan de inte representera alla som bor i stadsdelarna eller ens alla unga – långt ifrån. Den här rapporten bör i stället ses som ett skrapande på ytan av en erfarenhet som samexisterar med andra berättelser om hur det är att leva i Umeå, men som av olika skäl inte ges utrymme i det offentliga samtalet. Alla namn som förekommer i samband med citaten är fingerade.

Mycket mer kan sägas om segregation än vad som ryms här. Den här rapporten gör inte anspråk på att ha alla svar, i stället påtalar den att fler röster och perspektiv behövs i arbetet mot segregation, och att de som är marginaliserade bär på kunskap och erfarenheter som är ovärderliga för att förstå segregationens komplexa verkningskraft, och för att formulera strategier för att motverka den.

4. Ungas erfarenheter av segregation, ojämlikhet och marginalisering

4.1 Hinder och möjligheter

Kommunfullmäktige i Umeå har slagit fast att Umeå ska växa. Kommunens strategidokument påpekar flera gånger att jämställdhet och jämlikhet är viktiga ledord för utvecklingen. Umeå har en självbild av att vara en jämlik stad, och i *Umeås stadsdelar – så står det till*¹ står det att social hållbarhet kan sägas vara en del av Umeås DNA. Samtidigt börjar en annan bild av Umeå skildras som ger indikationer om växande segregation och social oro. I denna beskrivning, som bland annat återfinns i satsningen *Umeå växer tryggt och säkert*² beskrivs Ålidhem, Ersboda och även Mariehem som stadsdelar där utvecklingen på flera sätt skiljer sig åt från övriga Umeå.

Bland dessa lager av berättelser bor och lever unga som upplever att deras röster inte tillåts vara med i tillräcklig utsträckning och forma bilden av stadsdelarna de bor i, och av vilken stad Umeå är och kan bli. De beskriver sina stadsdelar med värme, men berättar också att de upplever sig ha sämre förutsättningar och möjligheter än unga i andra delar av staden. De berättar om olika former av exkludering och marginalisering, och berättelserna rymmer oro inför framtiden, men också drömmar och höga ambitioner.

Fatima delar med sig av sina drömmar:

Jag drömmer om att hjälpa människor, jobba som sjuksköterska utan gränser, men också på akuten och bara vara bra på det jag gör helt enkelt.
(Fatima, 22 år)

Flera lyfter drömmar om att i framtiden vara en förebild för unga, bland dem finns Kadim som lyfter behovet av förebilder på Ersboda:

Jag vill bli en förebild. Förebild till alla ungdomar här på Ersboda. Och ja, kunna vägleda alla ungdomar, vilja dem väl och kunna göra det bästa.
(Kadim, 21 år)

Jag vill bli en samhällsplanerare faktiskt. Jag vill kunna vara med och bygga vårt samhälle i framtiden. (Ahmed, 23 år)

Ahmed berättar att han vill bli samhällsplanerare, men uttrycker även senare under intervjun att hans dröm står i kontrast till hur omgivningen tenderar att uppfatta och bemöta honom. Flera av de intervjuade påpekar att deras drömmar inte får stå oemotsagda, utan att de behöver förhålla sig till stereotypa uppfattningar utifrån föreställningar om ras, etnicitet, kultur eller religion, och därtill stadsdelarna de bor i. Dessa föreställningar klumpas ihop till stereotypa mallar som blir synliga i möten med omgivningen och representanter för majoritetssamhället, i såväl ideellt engagemang som i skolan och på arbetsplatsen.

Stereotyperna beskrivs också ha en negativ påverkan på stadsdelsnivå. Samtidigt som flera lyfter vikten av att få stöd och hjälp från samhället och kommunen för att förbättra förutsättningarna i stadsdelarna, markeras också vikten av att dessa insatser är väl förankrade och grundade i de boendes behov och egna problemformuleringar.

1 Umeå kommun, *Umeås stadsdelar – så står det till*. 2020.

2 Umeå kommun, *Umeå växer tryggt och säkert*. 2020.

– Hur ser du på ditt områdes framtid? (intervjuaren)

– Ganska ljus då det finns människor som växer upp där och bor där som vill se skillnad och jobbar för det. Sen kan man inte göra allt som individer bara utan behöver hjälp från samhället och från kommunen. (Alice, 17 år)

När vi ställer frågor om Ersbodas och Ålidhems ungas förutsättningar att påverka demokratiskt lyfts dessa stereotypa föreställningar återigen som ett tydligt hinder. Det nämns i relation till pågående ideellt engagemang och hur det bemöts av majoritetssamhället, och manifesterar sig också som ett skäl till att inte sträva efter positioner där en skulle riskera att utsättas för negativ särbehandling eller diskriminering. Maryam berättar om sina erfarenheter:

När det här med ideellt engagemang var nytt och man skulle presentera sig för vuxna som man vanligtvis inte brukar prata med såg man hur folk reagerade när man sa att man, ja men, att man var född här och pluggade på universitet osv. De förväntade sig att höra annat. (Maryam, 22 år)

Förut var jag väldigt intresserad av politik men nu är det mer en sidogrej. (...) det var också under samma tid som jag såg hur svenska muslimer som är svarta eller bara muslimska politiker blev behandlade. Jag kan ju bli politiker om jag vill men det är inget som samhället skulle uppskatta tror jag. (Nora, 22 år)

Vad som framstår som möjligt och önskvärt formas i Noras berättelse av hennes uppfattning av hur kvinnor som ser ut och är som hon bemöts i offentliga rum.

Den avsaknad av privilegier som det innebär att ens identitet inte följer normer innebär i hennes fall att hennes kropp och person möter olika typer av substantiella och symboliska hinder. Dessa hinder får effekter för tillgången till demokratiska arenor att verka på. Amal påpekar också att han inte vet hur han ska påverka saker som är fel, och beskriver en avsaknad av vuxna som visar på vägar för påverkan:

Vi vet inte hur vi ska påverka. Det är ingen som säger till oss hur vi ska påverka, ingen som visar oss vägen, det där är svårt liksom. (Amal, 18 år)

Isaak kopplar ihop utanförskap med känslan av att ens röst inte spelar roll, och att den erfarenheten i sig innebär ett hinder för påverkan på lika villkor:

Exakt, det blir så. Som du sa, det där med utanförskap, man känner att även om jag säger någonting, dem kommer ändå inte lyssna på mig. (Isaak, 19 år)

Mohamed är inne på ett liknande spår:

Jag har aldrig blivit tillfrågad om någonting om Ersboda. Ingen enkät, ingenting. Jag har inte fått veta någonting. Jag ser bara nya grejer kommer upp hela tiden om Ersboda och sen har vi inte fått vara med om det. Till exempel det här med kamerorna. De satte upp kamerorna och sa att dem hade frågat folk som bor här och vad de tyckte och så, vart... vi som har bott här i 25 år, varför har inte vi fått dem här frågorna? (Mohamed, 25 år)

Dessa utsagor vittnar om erfarenheter av exkludering på både individuell- och grupp- och områdesnivå. Upplevelsen är inte bara att "de" inte frågat "mig", utan

att de inte frågat "oss". Detta "oss" bör inte ses som en definierad grupp utan kan variera utifrån olika kontexters gränsdragningar för social och politisk exkludering. Erfarenheten kan således härledas till processer av rasifiering, till stereotypa bilder av stadsdelar och dess invånare, till kön, klass, religion och andra aspekter av ungas identiteter. Dessa erfarenheter beskrivs kunna internaliseras, men också bjudas på motstånd genom att vilja motbevisa fördomar och förväntningar. Amal berättar om vad som krävs för att nå sina drömmar:

Alla de här drömmarna. De här drömmarna om vad man vill bli, det kan bli verklighet. Sen är det ju också så att vi måste ju göra det 100 gånger mer än exempelvis någon från ett annat område behöver göra för att du måste visa ännu mer och det gör ju det att det blir ännu svårare.

(Amal, 18 år)

Amals resonemang återkommer i flera intervjuer. Det är möjligt att nå sina drömmar, men bara om en är beredd att motbevisa fördomar och anstränga sig mer än andra, att jobba hårdare och ha disciplin. Detta resonemang visar på en komplex relation mellan möjligheter, förutsättningar och rättigheter. Karime menar att stereotyper har en negativ påverkan från ung ålder genom att de begränsar ungas referensram och handlingsutrymme, och i värsta fall riskerar att bli internaliserade.

– Vad tror du påverkar hur det kommer att bli och se ut i framtiden? (intervjuaren)

– Jag tänker om "the average svensson" tittar på

Ersboda och tänker att det är ghetto så tror jag många ungdomar och barn där kommer ha den stämpeln på sig och inte bry sig om att motarbeta den bilden för att alla redan tror att de redan är stökiga ungdomar då är det lättare att bara vara det än att motbevisa det tror jag. (Karime, 24 år)

Barnombudsmannen skriver i rapporten *Våld, utanförskap och kärlek till orten*³ att statistisk ojämlikhet på flera områden kan tyda på att barnets möjligheter att få sina rättigheter tillgodosedda enligt Barnkonventionen varierar, bland annat beroende på var i Sverige barnet bor. Barnombudsmannen befarar också att de insatser som görs för att garantera barnets rättigheter alltför sällan utgår från barns och ungas egna erfarenheter. Insatserna riskerar därmed att bli missriktade

och inte leda till att barns rättigheter stärks. Vidare upplever barnen som intervjuats för Barnombudsmannens rapport, i likhet med de unga som intervjuats för denna rapport, att deras kommuner, stadsdelar eller förorter används i den politiska debatten, men att väldigt

lite görs för att förbättra deras situation.

Barnombudsmannen skriver att de låga förväntningarna på barnen i utsatta kommuner och förorter, inte minst från personal i skolan, riskerar att få långsiktiga effekter på barnens skolresultat och självbild. Flera av de unga som intervjuats för den här rapporten lyfter också skolan som en arena där de utsatts för olika former av kränkningar och diskriminering som svarar mot dessa grunder. De beskriver lågt ställda förväntningar och ett fördomsfullt bemötande som bland annat visar sig i antaganden om att inte kunna svenska, att

3 Barnombudsmannen, *Våld, utanförskap och kärlek till orten*. 2018.

behöva förlängd skrivtid eller antaganden som rör ens familjesituation.

Du kan komma till en lektion, du har inte ens... det är första gången du träffar läraren och hon frågar dig om du vill ha förlängd skrivtid, varför frågar hon inte... varför frågar hon mig av alla andra som har kommit, vi är 20 stycken. Förstår du hur jag menar?
(Amina, 18 år)

I en granskning från Skolinspektionen konstateras att många skolor har låga förväntningar på elever. Särskilt i socioekonomiskt utsatta områden kan det innebära att lärarna slutar utmana eleverna eller slutar stimulera deras lust att lära. När barnen pratar om framtiden är det tydligt att omgivningens bild av närområdet och vuxenvärldens låga förväntningar påverkar deras framtidstro. Det innebär att många tvivlar på att de kommer att lyckas i framtiden⁴. Det mönstret blir tydligt även i Omars berättelse:

– Ja, det [samhället] har ju förväntningar. Eller vad de tror, dem tror ju alltid att man ska hålla på och hamna på gatan och dumheter. Det är det dem förväntar sig av oss. (Omar, 24 år)

– Vilka då? (intervjuaren)

– Svenskarna. På oss med invandrabakgrund, dem ser oss... deras förväntningar på oss med invandrabakgrund det är att vi ska hålla på, fastna i gatan och göra dumheter och kriminalitet. (Omar)

Omar berättar att han upplever att ett "vi" och "de" skapas genom bemötande som pekar ut personer med

invandrabakgrund som annorlunda, och som knyter samman att ha invandrabakgrund med vissa negativt laddade beteenden och egenskaper. Tillhörigheten till Sverige och "svenskhets" knyts i Omars och flera andras berättelser till å ena sidan formella kriterier som medborgarskap, och å andra sidan till social inkludering, tillgång till rättigheter och likvärdig behandling. Att nekade de sistnämnda sakerna utgör ett hinder för att fullt ut kunna känna tillhörighet till eller identifiera sig som svensk. Omar utvecklar detta senare i intervjun:

– Okej, vad är det som gör att du inte passar in?
(intervjuaren)

– Alltså, jag vet inte hur jag ska förklara. Det är bara en konstig känsla, det är som när jag gick på gymnasiet när de hade klassfester och så, man blev inte ens bjuden. (Omar, 24 år)

– Okej, så de bjöd inte ens in dig eller er? (intervjuaren)

– Jag och två andra med utländsk bakgrund blev inte bjudna och alla andra blev bjudna. (Omar)

4.2 Autorasism

I rapporten *Att färgas av Sverige*⁵ undersöks hur unga som rasifieras upplever olika former av marginalisering genom avvisande attityder från omgivningen. Rapporten innehåller berättelser om hur det är att vara del av en synlig minoritetsgrupp i ett vitt majoritetssamhälle. Rapporten understryker att det är grundläggande för de mänskliga rättigheterna att varje individ får sin psykiska och fysiska integritet respekterad. Frågan

⁴ Barnombudsmannen. *Våld, utanförskap och kärlek till orten*. 2018.

⁵ Diskrimineringsombudsmannen. *Att färgas av Sverige*. 2007.

om respekt är också återkommande i denna rapports intervjuer. En av de unga berättar exempelvis om hur omgivningens förväntningar villkorar hans utrymme och möjligheter att bli bemött med respekt:

– Förväntar ni er att ni kommer bemötas med samma respekt från andra som man gör i andra områden? (intervjuaren)

– Om jag får en respekt från dem så är det, för den mediabilden om oss, så är det rädsla-respekt, förstår du vad jag menar? (...) Det kan handla om... Det kan vara att vi på Ersboda vi är si och så, att ungdomarna här bråkar och allt annat att vi är stökiga. (Abbas, 23 år)

Den mediabild som beskrivs, som associerar unga män i förorter, och mer specifikt i Ersboda, med våld och kriminalitet, får kännbara konsekvenser genom att fungera som en mall. Abbas förväntar sig att bedömas och förstås utifrån denna mall i möte med personer från andra stadsdelar. Denna mall, eller dessa bilder, osynliggör i Abbas berättelse honom som individ,

Strategierna för att navigera mellan negativa förväntningar, de egna förutsättningarna och drömmar skiljer sig åt.

bortom stereotypen. Stereotypen begränsar därmed möjligheterna till att mötas av respekt utifrån ens egen identitet. Berket beskriver liknande erfarenheter och berättar att denna medialt reproducerade bild märks i att han ofta möter misstänkliggörande från vuxna som härleds till hans utseende och stadsdelen han bor i, och exempelvis oproportionerliga antal kontroller av polisen. Samtidigt saknas vuxna i omgivningen med stödjande och främjande funktioner, vuxna som frågar hur han och hans vänner mår.

– Finns det några vuxna omkring er som brukat fråga "hur mår ni", "hur är det"? (intervjuaren)

– Tänker du utöver föräldrar? (Berket, 20 år)

– Ja, precis.

– Nä. (Berket)

– Inga alls?

– Nä. (Berket)

Strategierna för att navigera mellan negativa förväntningar, de egna förutsättningarna och drömmar och ambitioner skiljer sig åt. Medan vissa engagerar sig för förändring berättar andra att de saknar vägar för påverkan. Amina berättar att hon har personer hon kan vända sig till för att prata om hur hon påverkas av rasism, men säger samtidigt att hon utsätts så ofta att hon inte pratar om det, och hänvisar till att rasismen är strukturell.

– Känner du att du har någon du kan prata med när det kommer till rasism och om någonting händer dig eller så? (intervjuaren)

– Ja, men det är ingenting jag pratar om alltså man blir bara typ så här “jag har varit med om det” jag är med om det dagligen... det är så strukturellt att man är van. (Amina, 18 år)

Alice engagerar sig mot rasism och för ökad jämlikhet och säger att det är ett problem att inte fler vita personer engagerar sig mot rasism, och att passivitet gör att rasismen upprätthålls.

Det känns nästan som att det [rasismen] blir värre. (...) och det är inte ofta man ser vita människor göra någonting åt det, då skulle de säga “men vi blir inte påverkade” men det är fortfarande en del utav deras samhälle. Är du inte någon som bidrar till rasism men blir inte heller påverkad men du står och kollar på då skulle jag ändå säga att man är en del av problemet. (Alice 17, år)

Umeå kommun har ett bidrag som går att söka av föreningar som vill arbeta med rättighetsfrågor utifrån diskrimineringsgrunderna, men diskrimineringsgrunderna etnicitet och religion är inte inkluderade, trots att detta uppmärksammats och ifrågasatts från civilsamhället⁶. Det framstår av intervjuerna som att behovet av att stärka arbetet kring dessa diskrimineringsgrunder är stort och spritt över stora delar av samhället. Dessa olika former av utestängning och marginalisering med grund i föreställningar om ras/eticitet vittnar om förekomsten av strukturell rasism.

Strukturell rasism behandlas i *Regeringens nationella plan mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott*⁷ och beskriver hur rasistiska handlingar inte alltid

baseras på en individs politiska övertygelse utan kan ske omedvetet. Det innebär att rasism, i olika former, finns som en del av samhällets strukturer. Följden blir att människor får olika tillgång till rättigheter och möjligheter, makt och inflytande, på grund av andras medvetna eller omedvetna föreställning om en individs grupp-tillhörighet. Ett strukturellt perspektiv innebär också att individuella fall av diskriminering eller hatbrott inte ska ses som isolerade händelser – de ingår i ett större sammanhang. Berket förklarar sin syn på hur strukturell rasism kan påverka människors tankemönster:

Det är den här autorasismen (...), automatisk rasism som man inte tänker på. Man ser en utländsk människa, han har dem här adidas-kläderna på sig, han har på sig luva. ”Han ser misstänksam ut”, varför? Jag vet inte. Det är vinter, det blåser ute och han luva på sig, är det något misstänksamt med honom? Jag vet inte, jag tror att det är rasism eller... antingen, det kanske inte är rasism från hjärtat, men det är automatisk rasism. (Berket, 20 år)

En sammanställning från Diskrimineringsombudsmannen visar på stora brister i kommunernas arbete mot rasism. De flesta kommuner har inte enats om någon definition av rasism och har inte verktyg för att mäta förekomsten av rasism i kommunen. De flesta kommuner säger sig arbeta mot rasism, men kan inte ge konkreta exempel på åtgärder som kan antas ha den effekten. Flera kommuner lyfter i stället exempel på integrationsarbete, exempelvis språkkaféer⁸. Salim berättar om hur han, som är född i Umeå, sett sig som svensk – fram tills att majoritetssamhällets bemötande pekade ut honom som annorlunda.

6 Umeå kommun, Verksamhet för rättighetsfrågor, verksamhetsstöd. 2021.

7 Kulturdepartementet, *Regeringens nationella plan mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott*. 2016.

8 Diskrimineringsombudsmannen. *Redovisning av uppdraget att utveckla och intensifiera arbetet mot främlingsfientlighet och liknande former av intolerans genom att följa upp insatser inom området*. 2018.

Nu pratar vi här i Umeå. Det har alltid varit 'vi och dem' och jag vet inte hur jag ska förklara det, men det kommer från 'dem.' För jag ser mig själv som svensk, tills att de motbevisade det, att jag har svart hår, jag har på mig de här kläderna, att jag går på det här sättet, det är alltid 'kolla hur dem beter sig,' 'kolla hur dem gör.' (Salim, 24 år)

I arbetet med den här rapporten har försök gjorts att sammanställa Umeå kommuns arbete mot rasism. Arbete mot diskriminering pågår på flera håll i kommunen, som nu bland annat undersöker möjligheten att använda sig av metoden jämlikhetsdata, vilket skulle kunna skapa incitament för förändringsarbete. Samtidigt har andra personer i beslutsfattande positioner, som tillfrågats om kommunens arbete mot rasism och diskriminering, hävdat att detta inte förekommer inom kommunen. Detta visar på ett ojämnt kunskapsläge internt i organisationen.

4.3 Vem ska definiera vems behov?

Polisens definition av utsatta områden har fått stort utrymme i såväl media och det offentliga samtalet som i faktisk politik de senaste åren. Umeå kommun har enligt den polisiära definitionen inga utsatta områden, vilket slås fast i satsningen *Umeå växer tryggt och säkert*⁹. Målet för satsningen är att kommunen inte heller ska ha det i framtiden. Detta flaggskepp för Umeås arbete mot segregation utgår från ett brottsförebyggande perspektiv vilket genomsyrar såväl problemformuleringen som åtgärderna den bäddar för.

Grunden är polisens och kommunens gemensamma

lägesbild av utvecklingen i de utpekade stadsdelarna. Satsningen har pågått sedan 2018 och har hittills innefattat fem fokusområden. Dessa har under 2020 skurits ner till två fokusområden; ”krafttag mot narkotika” och ”motverka segregation/förebygga utanförskap”. I den nedskärningen försvinner bland annat satsningar för meningsfull fritid. Polisens återkommande rapporter, bestående av listor över utsatta och särskilt utsatta områden, har nationellt sett varit centrala i att knyta samman diskussionen om trygghet och oro med en polisiär förståelse av utsatthet. Rapporterna har fått stort genomslag, både i den offentliga debatten och praktiskt i olika delar av statsapparaten¹⁰.

*I de utsatta områdena bedöms det finnas en lokal social ordning som i olika grad avviker från det demokratiska samhällssystemet avseende normbildning, ekonomi och rättsskipning. Aktörer som inte representerar det demokratiska systemet har i olika utsträckning fått betydelse för områdenas utveckling. Det handlar främst om kriminella aktörer, men det kan även vara religiösa ledare som sprider budskap i strid mot svenska demokratiska värderingar*¹¹.

Polisen beskriver områdena som belägna utanför det svenska samhällets demokrati, normer och värderingar. Genom denna positionering framställs områdena som ett hot, både mot områdena själva och mot ett uttalat ”oss”, ett välfungerande demokratiskt Sverige. Vidare definieras utsatthet här främst ur ett brottsförebyggande perspektiv, och inte utifrån självupplevd utsatthet hos dem som bor i områdena¹². I citatet nämns visserligen ekonomi, men i de insatser som riktas mot de

9 Umeå kommun, *Umeå växer tryggt och säkert färdriktning 2025*. 2020.

10 Schclarek Mulinari & Wolgast, *Folkets Husbys trygghetsundersökning*. 2020.

11 Nationella operativa avdelningen, *Utsatta områden*. 2017.

12 Dahlstedt red., *Förortsdrömmar*. 2018.

områden som är föremål för dessa beskrivningar verkar likvärdiga ekonomiska förhållanden få stå tillbaka för polisiära och brottsförebyggande insatser.

I *Umeå växer tryggt och säkert* presenteras statistik över bland annat trångboddhet, skolresultat, psykisk ohälsa och andra faktorer som påverkar människors förutsättningar¹³. Det är närmast symptomatiskt att Umeå växer tryggt och säkert, under området ”Motverka segregation/förebygga utanförskap”, trots att detta inte innehåller något förslag som kan tänkas förbättra de övergripande eller strukturella villkoren för boende i Ålidhem och Ersboda. En punkt berör samverkan med primärvården, men denna punkt utvecklas inte. Övriga punkter rör brottsförebyggande insatser.

Den samlade bedömningen, som de sakkunniga tjänstepersonerna i brottsförebyggande arbete på Övergripande planering gör, är att situationen på Ersboda och då framför allt Östra Ersboda har blivit värre under den tiden som uppdraget varit i gång, medan situationen på Ålidhem är något bättre. Dock finns det oro kring ungdomsgrupperingar och kriminalitet på och runt Ålidhem centrum. Situationen i utemiljön, med kriminalitet och ungdomshäng på Ersboda har å andra sidan förbättrats, alternativt normaliserats¹⁴.

Fler insatser än polisiära redovisas inom ramen för *Umeå växer tryggt och säkert*, bland annat nämns det att biblioteken anställt mer personal¹⁵. Den ambition som funnits om att ökade polisiära insatser ska öka tryggheten verkar dock inte ha haft den önskade effek-

ten. Flera unga vittnar dessutom om negativa effekter av polisiär närvaro och ökad kameraövervakning. Dessa upplevelser förstärks av att unga samtidigt upplever stadsdelarna som underprioriterade vad gäller andra politikområden, som skola, skötsel av vägar och utemiljö, och tillgång till aktiviteter för en meningsfull fritid.

Umeå kommun har som ett ytterligare led i det trygghetsskapande arbetet skapat en *Trygghetsöverenskommelse* i Ålidhem centrum, efter att platsen i deras mätningar identifierats som otrygg¹⁶. Trygghetsöverenskommelsen involverar polisen, fastighetsägaren Diös, Ica och Coop. Den innehåller en punktlista över parternas ansvar. Varken civilsamhället eller boende i Ålidhem har bjudits in till att delta i trygghetsöverenskommelsen. Ännu mer anmärkningsvärt är det att övriga företag inne i Ålidhem centrum varken tillfrågats om att vara med i utformandet av Trygghetsöverenskommelsen och dess innehåll, eller informerats om att den tagits fram. Här kan man anta att den indiska restaurangen, Pizzerian, Fresh Grocery Store, Frisörsalongen och de andra verksamheterna också har ett intresse i gemensamma satsningar för ökad trygghet.

Bild från Ersboda.

13 Umeå kommun, *Umeå växer tryggt och säkert Färdriktning 2025*. 2020.

14 Umeå kommun, *Umeå växer tryggt och säkert Färdriktning 2025*. 2020.

15 Ibid.

16 Umeå kommun, *Aktuellt från Umebrå oktober 2020*. 2020.

Som ett svar på frågan om hur trygghet kan förstås utifrån ett bredare perspektiv har Folkets Husby i Stockholm genomfört en trygghetsundersökning som sammanställts i en rapport¹⁷. I denna undersökning tillämpas en flerdimensionell förståelse av trygghet, som mer specifikt berör upplevelser av trygghet och oro kopplat till personligt mående, framtidsdrömmar och ekonomisk situation. Därutöver adresseras utsatthet och rädsla för kriminalitet samt frågor om rasism och diskriminering. Bilden av det egna bostadsområdet och tilliten till människorna som bor där behandlas också. Vidare undersöks erfarenheter av och förtroende för olika samhälleliga institutioner, så som sociala myndigheter, media och polisen¹⁸.

I undersökningen beskrivs det som centralt att betona roten till utsatthet som en kombination av förtryck och våld som fördjupar problem med otrygghet och oro. Våld i sin tur förstås som ett komplext fenomen med interpersonella, symboliska, statligt sanktionerade och strukturella inslag, en förståelse hämtad från Philippe Bourgois¹⁹. Författarna skriver att det i sig inte är anmärkningsvärt att polisen riktar sitt strålkastarljus mot områden där kriminalitet drabbar de boende i oproportionerlig grad, men att det får konsekvenser när en polisiär definition av utsatthet betonas på bekostnad av andra perspektiv som inrymmer ett bredare spektrum av problemområden i människors tillvaro. Uppdelningen mellan olika former av våld visar i trygghetsundersökningen på en oproportionerlig utsatthet för flera sammanvävda typer av våld²⁰.

4.4 Om våld

Att förstå hur våld kan ta sig uttryck i olika former, och att olika former av våld drabbar individer och grupper olika, öppnar också för frågan om hur våld i förorter förstås och uppmärksammas. I rapporten *Bilen brinner men problemen finns kvar* skriver Paulina de los Reyes m.fl. om berättandet och rapporterandet om händelserna i Stockholmsförorten Husby år 2013, då en man sköts ihjäl av polis varpå ett händelseförlopp utvecklade sig som blev känt som 'Husbykravallerna'²¹.

Författarna konstaterar inledningsvis att Husbybornas egna erfarenheter, reflektioner och tankar ett år efter händelserna var sparsamt dokumenterade. Många kom visserligen till tals i media men fick aldrig prata ostört. Journalister och riksdagspolitiker illustrerade sina framställningar med "autentiska röster", men representerer för lokala organisationer blev också ifrågasatta och misstänkliggjorda. Husbybornas åsikter delades ofta in i en stereotyp uppdelning i "goda krafter" och "stenkastare". I rapporten beskrivs en frustration över hur närvarande journalister reagerade när oroligheterna pågick och hur politiker uttalade sig. Upplevelsen var att ingen bekymrar sig om Husby i vanliga fall, att media förmedlar en överdrivet negativ bild av området och att Husbyborna var tvungna att ta avstånd från "våldet" för att beredas plats i det offentliga samtalet. Förståelsen av våldet som dominerade det offentliga samtalet osynliggjorde vissa typer av våld samtidigt som det använde andra typer som en

17 Schclarek Mulinari & Wolgast, *Folkets Husbys trygghetsundersökning*. 2020.

18 Schclarek Mulinari & Wolgast, *Folkets Husbys trygghetsundersökning*. 2020.

19 Bourgois, *In Search of Respect*. 2002.

20 Schclarek Mulinari & Wolgast, *Folkets Husbys trygghetsundersökning*. 2020.

21 De los Reyes, *Bilen brinner men problemen finns kvar*. 2014.

sorts slagträ för att vinna politiska poänger, och bidrog samtidigt till stigmatiseringen av Husby och till att osynliggöra de problem som drabbar orten²².

Folkets Husbys trygghetsundersökning och rapporten om händelserna i Husby är bara två exempel bland många försök som gjorts att utmana och nyansera bilden av Sveriges förorter. Ett annat är rörelsen *Förorter mot våld* som startats som svar på det ökade antalet skjutningar med koppling till kriminella miljöer i svenska förorter. Förorter mot våld länkar samman det interpersonella våldet med överrepresentation av utsatthet för strukturellt våld, och skriver på sin Facebooksida:

Vi menar att skjutningarna har orsakats av det strukturella våldet som våra makthavare utsatt oss för. Strukturell diskriminering, nedskärningar, hög arbetslöshet, trångboddhet, ojämlik skola, avsaknad av representation hos beslutsfattarna är några faktorer som har bidragit till den samhällsutveckling som vi idag ser. Vi ser att lösningarna ligger på att man vidtar politiska åtgärder för att få bukt med de sociala orättvisorna som råder²³.

Med denna inramning läggs tonvikt på politikens ansvar för att besluta om åtgärder för att motverka social ojämlikhet. Det efterfrågas också av flera av de unga som intervjuats för denna rapport. Dessa unga menar att prioriteringen av polisiära insatser, tillsammans med avsaknaden av sociala, ökar stigmatiseringen samtidigt som den misslyckas med att nå de strukturella orsakerna bakom utsattheten och risken för att utsättas för olika typer av våld. Samtidigt upplever flera att det drabbar dem och andra boende i stadsdelar-

na genom att de som polisen är på plats för att skydda och kontrollera får bära skulden för problemet.

Om du blir inmatad att du är problemet så kan du inte prata om problemet om det är du som är problemet. Förstår du vad jag menar? (Salim, 24 år)

När vi ställer frågor om vilka problem de unga själva upplever, om vad som behövs för att må bra, för att kunna nå sina mål och för att trivas i sin stadsdel, svarar de flesta att deras drömmar är enkla. Det handlar om att ha hälsan, må bra, vara bra på sitt jobb, starta familj. Någon vill bli professionell musiker och inspirera unga att hålla på med musik, någon vill testa att bo utomlands, och någon annan oroar sig för klimatet och framtiden. Vissa lyfter oro inför att klara sin ekonomiska situation, och flera nämner samhällets förväntningar, och utsatthet för diskriminering, som hinder.

4.5 Trygghet för vem?

Trygghet är ett centralt ord i *Umeå växer tryggt och säkert*, och används på flera håll i samband med polisiära förståelser av utsatthet. Ordet har på så sätt knutits till polisiära insatser.

Intervjuer med unga som bor i Ålidhem och Ersboda visar på en komplex relation till polisiära insatser, och på ett behov av att som i exemplet från Folkets Husby bredda förståelsen av trygghet. I de ungas berättelser beskrivs stadsdelarna i övervägande positiva ordalag. De beskrivs som trygga och levande, och som bra platser att bo på. Flera pratar väl om grannar och vänner. Sådana berättelser lyfts även i den trygghetsvandring

22 De los Reyes, *Bilen brinner men problemen finns kvar*, 2014.

23 Förorten mot vålds Facebooksida, "Om", 2021.

som gjorts av Rättighetscentrum Västerbotten, där unga själva fått identifiera trygga och otrygga platser²⁴. Även beskrivningar av otrygghet förekommer i berättelserna, men vanligare är att andras otrygga upplevelse beskrivs. Det kopplas i de ungas berättelser samman med stadsdelarnas låga status.

– Vilken status har ditt område i Umeå? (intervjuaren)

– Jag skulle nog säga att det är ett område många kanske undviker att åka till. Man vill inte flytta till Ersboda, man vill flytta från Ersboda, och när man är i vissa rum, men som på typ universitetet, i rum som man inte valt att vara i och man tillhör minoriteten och man säger att man kommer från Ersboda... då är det väl ett område som vissa... men de flesta tänker väl negativa grejer och det är ju en bild som är helt förvrängd. (Farah, 26 år)

Nora beskriver hur hennes vänskrets påverkas av föreställningar om Ålidhem:

Ja många tror att det är farligt och så... att det är mycket problem på Ålidhem och jag vet ju att vissa av mina kompisar på Sofiehem får inte ens komma till Ålidhem, de måste gå hem direkt efter skolan eller... de får inte gå här på kvällarna och så. (Nora, 22 år)

Johana säger att hon känner sig tryggare i Ersboda än på något annat ställe:

Det enda jag tycker mindre om är alla fördomar som finns om området som inte är sanna. Att det är ett farligt område, när jag känner mig mer trygg på Ersboda än på ett annat ställe. (Johana, 14 år)

Flera beskriver en sorts negativ spiral av att människor som bor i stadsdelarna har svårt att göra sin röst hörd och kräva att stadsdelarna utvecklas och tas om hand, och att dåligt omhändertagna utemiljöer och eftersatta upprustningar i sig stärker bilden av att stadsdelarna har lägre status. I intervjuerna framkommer också personliga slitningar mellan drömmar och ambitioner som förknippas med att lämna stadsdelarnas låga status och dåliga förutsättningar bakom sig, och en vilja att verka för stadsdelarnas utveckling och för en förbättrad situation för människor som bor i dem. Mellan raderna vittnar det om omöjligheten i att föreställa sig förbättring av villkor och möjligheter på områdesnivå inom ramen för den rådande utvecklingen. Det lämnar unga i slitningar mellan att motbevisa negativa förväntningar på ett individuellt plan och att problematisera själva förväntningarna på ett strukturellt plan. Ahmed beskriver denna slitning:

Dem kan säga "Jaha du är så här, du är inte som dem andra som gör så där, som är liksom... du är klok, du är smart, du har ju vettiga och kloka åsikter, du är inte som dem andra". Och då blir det liksom som bara stopp stopp stopp... "Som de andra vad menar du?" Förstår du? (Ahmed, 23 år)

Flera lyfter exempel på projekt som inte blivit av eller som strandat halvvägs, felanmälningar som inte åtgärdats och tjänstemän och politiker som visar svagt intresse för områdenas utveckling, eller som tar beslut utan att känna till de lokala behoven.

Jag tycker Ersboda är nice. Man får se mycket olika människor och de flesta är trevliga, i alla fall på vår gata och det tråkiga är väl bara den bilden som finns av Ersboda. Det kan väl stämma till en viss gräns,

men man känner sig lite som en stereotyp om man säger att man är från Ersboda... men annars tycker jag om det, förutom skolorna och dåliga vägar och så, det är inte så prioriterat här. (Abbas, 23 år)

Samspelet mellan stigmatisering av stadsdelarna, hur de unga upplever den faktiska situationen, och svar och insatser från det offentliga, är central i flera berättelser. När vi frågar de unga om vad de vet att görs för att förändra situationen i Ersboda och Ålidhem, är polisiära insatser det vanligast förekommande svaret. Ahmed förklarar hur hans upplevelse av Östra Ersboda centrum påverkats av de nyligen uppsatta kamerorna.

– Hur skulle du säga att kameraövervakningen har påverkat området? (intervjuaren)

– Kamerorna är ju i centrum och jag skulle säga att det var mer människor där förut innan kamerorna och det är klart att det är de poliserna vill få bort, vilka de än nu vill få bort, jag vet inte ens. Folk var där mer och satt på bänkarna utanför konsum och jag skulle säga att det var bättre miljö, nu när man går dit så är det helt dött och jag tycker det är jättesynd. Då tänker man bara tillbaka på tiderna där man kanske kom ut och skulle köpa mjölk till sin mamma och då kunde man träffa vänner där av en slump och så kunde man stå och prata men nu, om man går dit så räknar man med att det inte finns någon där vilket jag tycker är jättesynd. (Ahmed, 23 år)

Paula berättar om hur kamerorna påverkat henne:

Man pratar ju hela tiden om att de redan har en bild att vi alla är kriminella. Då de sätter upp kameror

är det som att de bekräftar allt de tycker och det är inte som att det kommer bli bättre heller, utan kriminaliteten som de pratar om, om den nu finns i den stora utsträckningen som de säger, kommer bara flyttas från där kamerorna är till andra ställen där det inte finns kameror som i trapphus eller lek-parker och så vidare. Så det blir inte bra för någon. (Paula, 19 år)

Ahmed och Paulas resonemang är representativa för de svar som framkommit i intervjuerna. Flera lyfter att den kriminalitet som finns riskerar att flyttas närmare de boende, och att enbart polisiära strategier inte kan lösa grundorsakerna till kriminalitet. Flera lyfter dessutom erfarenheter av att bli misstänkliggjorda och dömda på förhand som ett närmast rutinemässigt inslag i kontakt med ordningsmakten. Många är besvikna över att kameraövervakningen satts upp utan lokal

De unga upplever inte att kameraövervakning lett till ökad trygghet.

förankring och flera har tankar om hur det brottsförebyggande arbetet bättre skulle kunna möta de boendes behov av trygghet.

– Vad är dina erfarenheter av polisens närvaro i din stadsdel? (intervjuaren)

– Dom är inte där för att skydda... det är det jag känner. Man har sett hur de går runt där och hur de kollar på folk, det är som att de är där för att utifrån kunna upprätthålla den här grejen att "vi måste vara här för att det är så oroligt" fast det är deras närvaro som gör det oroligt. (Isaak, 19 år)

Upplevelsen av att inte ses som skyddsvärd av samhället, utan snarare någon som samhället behöver skyddas från, återkommer i flera av berättelserna.

Man ser hur polisen pratar med en när man ifrågasätter deras beteenden och man ser om och om igen att det faktiskt inte är människorna de bryr sig om och skyddar utan... hur säger man property på svenska? (...) dom bryr sig mer om att vi inte ska skada ägodelar än att vi faktiskt ska bli skadade och kommer till skada. (Kadim, 21 år)

Mohamed beskriver hur han från tidig ålder mötte förväntningar från omgivningen om vem han skulle vara utifrån var han bodde och hur han såg ut, och beskriver denna uppsättning negativa förväntningar som en form av självuppfyllande profetia:

Ja, alltså bara för att få en kort insikt. Jag har lite dålig bakgrund, men till och med innan det, och det kan vara det som lett till att man blev som man blev, man blir stoppad kontinuerligt, visiterad utan anledning, utan misstanke, man blir tagen på

pissprov för att man misstänks för narkotika fast man inte har gjort någonting, de visar sig alltid att de ska vara starkare och större, och maktmissbruk hela tiden. (Mohamed, 25 år)

Abbas beskriver hur dessa erfarenheter av negativ särbehandling påverkar hans förtroende för polisens agerande och för hur han skulle uppfattas i en situation då han skulle behöva ringa polisen:

Det leder till att om du hamnar i en situation där du behöver ringa polisen, du vet inte ens om du skulle våga ringa polisen för du vet inte om de skulle stå på din sida. Det bygger upp mycket grejer i huvudet också. Det är sen man var barn, så redan nu när jag går ut ibland, jag kan se att polisen stoppar dem yngre, de som är 13–14 år och visiterar dem också. Hur ska deras hjärna som inte har utvecklats än, hur ska den tänka? (Abbas, 23 år)

I intervjuerna nämns även positiva exempel på poliser som pratar med ungdomar på ett avslappnat sätt och deltar i exempelvis fotboll eller basket för att skapa relationer med unga i stadsdelarna. Men dessa exempel nämns som undantag. Det är vanligare att mötas av misstänkliggörande. Flera lyfter även att de upplevt övervåld, trakasserier och otryggt bemötande som härleds till rasistiska tankemönster som legitimerar dessa beteenden utifrån föreställningar om ungdomarna utifrån deras hudfärg och stadsdelar. Det får konsekvenser för dem som drabbas direkt, men även för vänner och omgivning som hör om dessa erfarenheter. Att drabbas av systematiska uttryck för rasism framhålls i flera berättelser ha allvarliga effekter för upplevelsen av trygghet på individ- och gruppnivå och vara en avgörande faktor för möjligheten att känna förtroende för polisen. Samtidigt motiveras den ökade

Negativ särbehandling har lett till minskat förtroende för polisen.

polisiära närvaron i stadsdelarna utifrån just behovet av trygghetsskapande åtgärder. Det väcker frågan om vems trygghet som ska säkras genom insatserna, och vilka åtgärder som krävs för att motsvara de behov av trygghet som framkommer i den här rapporten.

4.6 Beskuret medborgarskap

Utanförskap används ofta för att beskriva områden som stigmatiseras och drabbas av segregationens och ojämlikhetens negativa effekter. I antologin *Förortsdrömmar* beskriver författarna hur ordet utanförskap förlägger problemet till ena sidan i en relation – utanförskapet, vilket innebär en ansvarsförskjutning som riskerar att osynliggöra de processer av exkludering som följer i spåren av segregation, ekonomisk och social ojämlikhet. Författarna föreslår därför begreppet social exkludering. Det fångar upp segregationens relationella dimension och synliggör processer där människor utesluts från substantiell tillgång till sociala rättigheter och möjligheter till fullvärdigt deltagan-

de i samhället. Dessa processer skapar ett glapp mellan att ha formella rättigheter på pappret, och att ha verklig tillgång till eller möjlighet att ta vara på sådana rättigheter. I detta gränsland, som blir tydligt i de berättelser den här rapporten bygger på, blir den sociala exkluderingens mekanismer påtagliga²⁵.

*Grejen om man tänker så här, det här inte vårt land.
Fattar du? Vi är gäster här. Ja, visst jag är svensk
medborgare, men fortfarande, jag är ändå blatte
framför svenskar. (Fatima, 22 år)*

Vem som anses vara svensk kopplas å ena sidan till formella kriterier – medborgarskap – men också till omgivningens tolkningar som i citatet förstås ha makt att villkora dessa kriterier genom olika former av social exkludering som ifrågasätter svenskheten och därmed rätten till de medborgerliga rättigheter som tillhörigheten till Sverige innebär. Flera forskare har närmast sig social exkludering som en form av beskuret medborgarskap för att beskriva just detta glapp²⁶.

²⁵ Dahlstedt red., *Förortsdrömmar*. 2018.

²⁶ Dahlstedt red., *Förortsdrömmar*. 2018.

5. Mot en gemensam förståelse

5.1 Ingen ska lämnas utanför

Vem som hör till och vem som stängs ute är ingen ny fråga. För omkring 100 år sedan initierade Socialdemokraterna bygget av det svenska folkhemmet. Svensk ekonomi blomstrade under tiden efter andra världskriget, och i takt med att industrier utvecklades pågick projektet med målet att på reformistisk väg forma ett jämlikt och demokratiskt "folkets hem", en slags gyllene medelväg mellan socialism och kapitalism. Enligt den nationella självbild som tog form med bygget av folkhemmet sågs demokratin som lite mer välfungerande och mer välförankrad i Sverige än på de flesta andra platser. Flera stora politiska reformer genomfördes som förbättrade levnadsstandarden för en stor del av befolkningen, och Sverige kom med tiden att kallas världens jämlikaste land²⁷.

Men folkhemmet byggde på gränsdragningar för vilka som ansågs tillhöra folket och som därigenom var skyddsvärda i statens mening. Mot slutet av 1900-talet började den politiska pendeln svänga och den svenska modellen utmanas. Rättigheter började ställas mot skyldigheter, och generella välfärdslösningar mot individuella val när den svenska modellen stöptes om för att göra plats för en ny ekonomisk politik som satt fokus på den aktiva medborgarens ansvar, snarare än det gemensamma. Ett ekonomiskt språkbruk har fått ta allt större utrymme i den politiska debatten när kärnområden för den svenska modellen, så som vård, skola, elnätet och järnvägen, privatiserats.

I början av 1990-talet, i spåren av den ekonomiska krisen, kom frågor om migration och det mångkulturella Sveriges villkor och utmaningar att hamna i mittfåran

av den politiska debatten. En växande kritik mot invandring möjliggjordes av, samtidigt som det banade väg för, alltmer synliga former av främlingsfientlighet, rasism och marginalisering.

Kvar från folkhemstiden finns de miljonprogramsområden som byggdes genom en enorm bostadssocial satsning. Områdena positionerades redan från början som annorlunda, om än i främst socialt hänseende. Men i takt med att fler personer med migrationsbakgrund bosatte sig i områdena kom de att förstås som annorlunda i sociokulturellt hänseende. Den socialt och ekonomiskt segregerade bostadsmarknaden tillsammans med den sociala och ekonomiska situationen hos stora delar av den invandrade befolkningen blev drivande mekanismer till varför personer med olika bakgrund bosatte sig i olika områden. När problem associerade med fattigdom, trångboddhet och andra former av utsatthet och strukturellt våld tog sig uttryck i dessa områden utnyttjades det som en språngbräda för den växande kritiken mot invandring. Författarna beskriver i *Förortsdrömmar* hur ett narrativ börjat ta form som förlägger dessa problem utanför ett annars välfungerande svenskt samhälle på just "utanförskapet".

Att förlägga skulden för de problem som uppmärksammas i förorter till områdenas särart, och i förlängningen särarten hos dem som bor i områdena, i stället för på den övergripande fördelningen av resurser, förutsättningar och tillgång till rättigheter, kan därigenom förstås ha en ansvarsförskjutande funktion. Denna bild har på flera sätt förstärkts allt eftersom ojämlikheten har tillåtit växa. Denna samhälleliga omförhandling av det gemensamma ansvaret, av relationen mellan stat och individ och av vem som får tillhöra den samhälle-

Utbildning är ett prioriterat område i regeringens program för att minska segregation.

liga gemenskapen har varit central, om inte oundgänglig, i det politiska projekt som utspelats sedan 90-talet²⁸.

5.2 Ojämlikhet på alla undersökta områden

Både orsaker bakom och effekter av segregation kan kopplas till flera olika mål i Agenda 2030 och till agendans övergripande princip om att inte lämna någon utanför. Det beskrivs i *Lämna ingen utanför, Statistisk lägesbild av genomförandet av Agenda 2030 i Sverige*²⁹. Exempelvis berörs mål 1 om att avskaffa all form av fattigdom, mål 4 om god utbildning för alla, mål 10 om minskad ojämlikhet, mål 11 om hållbara städer och samhällen och mål 16 om fredliga och inkluderande samhällen.

Regeringen utvecklade år 2016 ett långsiktigt reformprogram för att minska segregationen³⁰ som sedan har vidareutvecklats till en långsiktig strategi för att minska och motverka segregation under perioden

2018–2028³¹. Det övergripande målet är ”Minskad segregation, jämlika uppväxt- och levnadsvillkor och goda livschanser för alla” och i strategin lyfts fem prioriterade områden: boende, utbildning, arbetsmarknad, demokrati och civilsamhälle och brottslighet. Det betonas att dessa områden hänger ihop och att det för att bryta segregationen krävs ett långsiktigt arbete på nationell, regional och lokal nivå där olika aktörer (som stat, civilsamhälle och forskare) arbetar både var för sig och tillsammans.

En av de övergripande utmaningarna för Sverige i genomförandet av agendan är att ojämlikheterna mellan olika grupper inte minskar. På flera områden ökar de i stället. Därför har SCB tagit fram en statistisk lägesbild med fokus på agendans princip om att inte lämna någon utanför. Denna lägesbild synliggör grupper för vilka målen nås i mindre utsträckning än för andra och där en relativt sett högre andel individer inte får sina mänskliga rättigheter uppfyllda. SCB finner i sin undersökning att det finns ojämlikheter mellan grupper med olika bakgrund och livsvillkor inom alla områden och med avseende på de flesta delmål som undersökts i rapporten.

Den relativa ekonomiska utsattheten har ökat i Sverige under en lång rad år. Inkomsterna har ökat i såväl de högre som i de lägre inkomstskikten men inkomsterna i de högre inkomstskikten har ökat mer än inkomsterna i de lägre skikten. Det är betydligt vanligare med ekonomisk utsatthet bland utrikes födda än bland personer födda i Sverige. För barn är skillnaden beroende på om ens föräldrar är födda i Sverige eller

28 Dahlstedt red., *Förortsdrömmar*. 2018.

29 Statistiska centralbyrån, *Lämna ingen utanför*. 2020.

30 Regeringskansliet, långsiktigt reformprogram för minskad segregation. 2016.

31 Regeringskansliet, Regeringens långsiktiga strategi för att minska och motverka segregation. 2018.

utrikes ännu större än för den vuxna befolkningen. För barn och unga tycks skillnaden mellan områden med olika socioekonomiska förutsättningar också vara större än för befolkningen som helhet. I områden med socioekonomiska utmaningar levde över 50 procent i åldersgruppen 0–19 år i ett hushåll med låg ekonomisk standard år 2018. Motsvarande andel i övriga områden var 14 procent.

I grundskolan har elevers socioekonomiska bakgrund fått en större betydelse för elevernas betygsresultat under det senaste decenniet. Detta gäller i högre grad för utlandsfödda elever än för elever födda i Sverige. Uppföljningen visar tydligt att det finns skillnader i hälsa och livslängd mellan olika grupper i befolkningen. Det finns systematiska och tydliga skillnader efter de flesta sociala grupperingar, bland annat utbildningsnivå, inkomst, civilstånd, hushållstyp och födelseland³².

Samma grupper återkommer som särskilt utsatta för de flesta av de omständigheter som SCB undersöker. Det är också tydligt att omständigheter som innebär större sårbarhet överlappar varandra i de undersökta grupperna, vilket innebär att vi med stor sannolikhet i praktiken har större skillnader mellan grupper än det vi ser när vi redovisar grupper och omständigheter en i taget. Vi vet att olika livsvillkor innebär olika sårbarhet och vi vet också att det sätt på vilka ekonomin, skolan och hälsovården fungerar kan bidra till större eller mindre ojämlikhet mellan sociala och socioekonomiska grupper. Synliggörandet av utsattheten i olika grupper i befolkningen kan också bidra till en bättre förståelse för mekanismerna bakom sårbarhet på ett mer generellt plan³³.

Agendan innebär att alla i samhället behöver öka sitt positiva bidrag till eller minska sin negativa inverkan på utvecklingen mot ett hållbart samhälle om Sverige ska kunna nå målen. Statskontoret skriver i sin slutrapport Agenda 2030 i myndigheter, kommuner och regioner³⁴ att en ambitionshöjning innebär att det inte räcker för myndigheter, kommuner och regioner att fortsätta göra det de vanligtvis gör.

Även i Umeå finns utmaningar i arbetet med Agenda 2030 och de mål som kan knytas till segregation. Sambandet mellan ojämlikhet och segregation kan inte betonas nog. Utifrån SCBs och Statskontorets lägesbilder behöver kommuner, regioner och myndigheter genomföra en ambitionshöjning för att kunna uppfylla målen i Agenda 2030. I Umeå framstår det därför som helt avgörande att höja ambitionerna om att utjämna den sociala och ekonomiska ojämlikheten och samtidigt stärka arbetet med att motverka dess negativa konsekvenser i skolan, civilsamhället och på flera andra områden. Umeå kommun har lagstöd för att intensifiera arbetet för att alla invånare ska ha möjlighet att tillgodogöra sig sina mänskliga rättigheter.

5.3 Kunskap är makt och med makt kommer ansvar

Kunskap är makt. Men makt stödjer sig inte alltid i kunskap. Den politiska makten förutsätter inte specifik kunskap, men ett rimligt moraletiskt argument skulle kunna vara att med denna makt följer ett ansvar för varje enskild politiker, och även andra beslutsfattare på tjänstemannanivå, att aktivt söka sig till kunskap för att kunna fatta informerade beslut som är förankrade i

32 Statistiska centralbyrån, *Lämna ingen utanför*. 2020.

33 Statistiska centralbyrån, *Lämna ingen utanför*. 2020.

34 Statskontoret, *Agenda 2030 i myndigheter, kommuner och regioner*. 2019.

viljan hos dem som de har i uppdrag att representera. På så sätt kan kunskap ses som mer än en maktgenerator – den möjliggör förnuftigt beslutsfattande med stabil förankring i gedigna kunskapsunderlag. För att förstå detta förhållande mellan kunskap, makt och moraliskt ansvar något närmare, låt oss titta på ett aktuellt exempel där dessa tre begrepp utgör verksamma element i en oväntad och omtumlande dynamik, i praktiken.

I skrivande stund pågår kampanjen "Stoppa försäljningen av Tensta träff och Tensta gymnasium". Kampanjen har initierats av 42 organisationer, föreningar och tongivande profiler bland läkare, forskare och journalister i Stockholm. På mindre än en vecka har kampanjen samlat drygt 2000 underskrifter. Över 2000 missnöjda röster riktade till politiker i Stockholms stad och styrelsen för Skolfastigheter i Stockholm AB (SISAB)³⁵. Varför är människor missnöjda? Enligt sentimentet som uttrycks i kampanjen är det för att mötesplatser så som Tensta träff behövs. Mer än så, dessa mötesplatser anses vara oundgängliga för att de boende ska kunna organisera sig och delta i kulturlivet – för att i praktik överbrygga ojämlika förutsättningar.

Folkets önskemål och upplevda behov höras dock inte – ett beslut har fattats: dessa mötesplatser ska säljas. "Vi behöver fler mötesplatser, inte färre!", står det i kampanjtexten med motiveringen: "En medborgardriven mötesplats för alla stärker demokratin och ökar tilliten till samhällsgemenskapen. Detta skulle främja både tryggheten och det förebyggande arbetet mot kriminalitet." Utan Tensta träff hade till exempel Förenade förorter inte kunnat arrangera Or-

tens bästa poet i Tensta. Ortens bästa poet är Sverige genom tiderna största poesitävling. Både deltävlingar och mindre evenemang har arrangerats i dessa lokaler i Tensta. Samtidigt understryks vikten av öppna mötesplatser i Stockholm stads senaste rapport om kulturlivet i Stockholm, *Nystartsrapporten – i skuggan av en pandemi*³⁶. I Nystartsrapporten frågar sig Eric Birath, VD för Skandinavians största arrangör av jazzkonserter, den anrika klubben Fasching, retoriskt: "Vad skulle bli kvar av staden om inte kulturen och mötesplatserna skulle finnas kvar?". "Möten och mötesplatser är en del av den demokratiska infrastrukturen", menar Ebba Brusewitz, verksamhetsansvarig på det prisbelönta kulturhuset Midsommargården på Telefonplan, i rapporten.

Mötesplatser så som Tensta träff anses vara oundgängliga för att de boende ska kunna organisera sig och delta i kulturlivet.

35 Nyhetsbyrån Järva, *Aktörer i Järva i uppdrag: Stoppa försäljningen av Tensta träff*. 2021.

36 Sjöström, *Nystartsrapporten – i skuggan av en pandemi*. 2021.

Den politiska makten i Stockholm har dock valt att bortse från slutsatserna i utredningar och gedigna kunskapsunderlag. De har istället klubbat igenom förslaget att SISAB nu kan planera att fatta ett inriktningsbeslut för att inleda en försäljningsprocess av både Tensta gymnasium och Tensta träff.

Hur är detta relevant för Ersboda Folkets hus och arbetet mot segregation i Umeå? Svaret är: händelserna i Tensta är ett målande exempel på hur politiska beslut och strategiska riktningar kan ta en egen väg trots att både aktuellt kunskapsunderlag och folkets röst pekar åt ett annat håll. Makten, med andra ord, vänder ryggen till kunskapen och därigenom också till sitt moraliska ansvar att representera folket och att fatta informerade beslut som grundas i relevant kunskapsunderlag. Demokratins drömbild om en politisk makt som också är folkets makt bleknar här. Men så måste det inte vara.

5.4 Social infrastruktur motverkar segregationens negativa effekter

Vikten av mötesplatser och kontaktytor där människor kan träffas och utbyta kunskaper och erfarenheter har lyfts i åtskilliga forsknings- och utredningsrapporter – och de kan inte betonas nog. En mötesplats kan vara många olika saker. Det kan exempelvis handla om en lokal där människor kan träffas fysiskt för att exempelvis bedriva studiecirkel och/eller ägna sig åt föreningsaktiviteter. Den kan också vara en tillfällig konceptuell inramning, som exempelvis en fysisk eller digital föreläsning, ett seminarium eller en konferens. En mötesplats uppstår vid arrangemang av en aktivitet eller en

kulturform som exempelvis en musikkonsert, en dansfestival eller en poesikväll. När människor möts kan individuella upplevelser bytas mot gemensam förståelse, rädsla för att göra fel mot lust att lära, och gemensamma idéer kan formas med utgångspunkt i intressen eller behov. Det är viktigt att poängtera att mötesplatser behöver utformas på ett sådant sätt att de främjar självbestämmande och möjliggör för människor att själva definiera sina behov och därtill vara delaktiga i lösningar på problem. Samtidigt kan människor som förnekats tillgång till sina rättigheter ha svårt att ställa krav på sin situation. Därför är det avgörande att insatser som riktas mot människor i dessa typer av utsatt-

het har en ambition om att förbättra deras villkor och förutsättningar, och att stärka medvetenhet och kunskap om rättigheter.

I Studieförbundets rapport *Handlingsutrymme och handlingskraft* står det: "För människor i socioekonomiskt utsatta områden är det kulturutbud som finns i samhället ofta inte lättillgängligt"³⁷. Rapporten understryker vikten av öppna mötesplatser som ovärderlig för att fler människor ska få ta del av och engagera sig i kulturaktiviteter. Mötesplatser kan på så sätt förstås både motverka negativa effekter av segregation, och vara en grundsten för att förändra de bakomliggande mekanismerna. Öppna mötesplatser har sina rötter i arbetarrörelsens behov av mötesplatser och dess betydelse för glesbygden från 1800-talet och framåt. Det i särklass tydligaste historiska exemplet på medborgar-drivna mötesplatser som har sitt ursprung i arbetarrörelsen är Folkets hus-rörelsen. Folkets hus-rörelsen har i sin helhet varit ett bärande element i folkrörelserna ur ett historiskt perspektiv. Samtidigt har varje enskilt

Folkets hus haft en betydande inverkan på sin stadsdel ur ett kulturellt och demokratiskt perspektiv. Idag arbetar Folkets hus och parker framför allt för att ge fler medborgare möjligheten att vara delaktiga i det sociala och kulturella livet samt att kunna påverka sin samtid och framtid – ett arbete som görs genom att skapa mötesplatser för kultur, erbjuda bildning och organisering³⁸.

I flera förorter har nystartad lokal organisering kroat arm med etablerade civilsamhällesorganisationer vilket möjliggjort ett ömsesidigt utbyte och en viktig resursförflyttning till denna organisering och områdena där den tar form. För de etablerade organisationernas del har det inneburit en vitaliseringsprocess med såväl kunskapshöjande element som processer för att demokratisera och tillgängliggöra beslutsprocesser och andra former för inflytande. Forskning visar att öppna mötesplatser "[...] möjliggör ett starkare demokratiskt lokalsamhälle i socioekonomiskt utsatta områden"³⁹. Forskning visar också att verksamhet i de öppna medborgardrivna mötesplatserna i socioekonomiskt utsatta områden har "(...) på flera sätt stärkt lokaldemokratiska processer i dessa områden, samt på olika sätt bidragit till att motverka segregationens negativa effekter"⁴⁰.

Sammantaget verkar det inte råda brist på kunskap om öppna mötesplatser och om deras betydelse för civilsamhället, inkludering och delaktighet i det sociala och kulturella livet i våra städer och byar. Öppna mötesplatser beskrivs närmast unisont som monument för medborgerlig handlingskraft och handlingsutrymme som hela samhället vinner på. Och ändå kvarstår

faktumet att många befintliga öppna mötesplatser i socioekonomiskt utsatta områden kämpar för sin existens medan etablering av nya mötesplatser i dessa områden är långt ifrån enkel. Trots kunskap om vilka superkrafter öppna mötesplatser har så tycks deras vara eller icke vara befinna sig under konstant förhandling. Satsningar på denna form av social infrastruktur har stor potential att motverka segregationens negativa konsekvenser, stärka människors förutsättningar att tillgodose sig sina rättigheter samtidigt som det just genom denna potential också stärker röstbärande funktioner och skapar förutsättningar för den typ av strukturell förändring som är nödvändig för att motverka segregation.

5.5. Offentlig sektors potential och ansvar

Den här rapporten hävdar att segregation är ett val, men inte på det sätt som det vanligen framställs i beskrivningar av dem som drabbas av dess negativa konsekvenser. Segregation är ett val taget medvetet eller omedvetet av bland annat beslutsfattare, politiker och tjänstepersoner. Det är inte så enkelt att det handlar om ett enda beslut – det råder hela tiden förhandlingar och omförhandlingar om vilka riktningar utvecklingen ska ta och om vilka sätt samtiden ska förstås och hanteras. Dagens situation och segregation är då snarare en följd av upprepade beslut som styrt utvecklingen åt ett håll. Prioriteringar som har gjorts som fått effekter på bostadsmarknaden, arbetsmarknaden, inom vård, skola och flera andra områden. Utförsäljningen av Tensta träff är bara ett exempel på när offentlig sektor väljer att stänga ner viktiga mötesplatser, skolor och olika typer av välfärdstjänster i förorter.

38 Löfgren, *Effekter av medborgardrivna mötesplatser i socioekonomiskt utsatta områden*. 2020.

39 Löfgren, *Effekter av medborgardrivna mötesplatser i socioekonomiskt utsatta områden*. 2020.

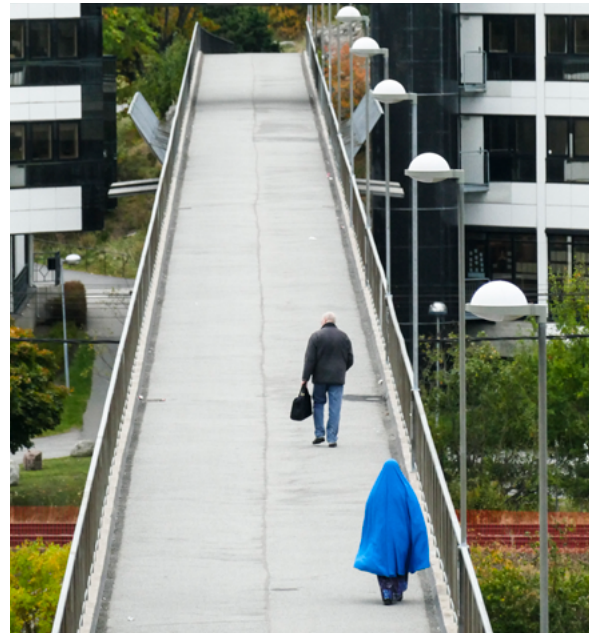
40 Rosales m fl, *Medborgardrivna mötesplatser i socioekonomiskt utsatta områden*. 2019.

Kommunstyrelsen i Umeå beslutade i mars att ta fram ett underlag för analys av nettokostnadsavvikelse⁴¹. Ett sådant underlag jämför kommunens utgifter med andra kommuners. Det innebär att kommunen kan sänka lärartätheten, eller på andra sätt minska kommunala utgifter, och samtidigt kommunicera att kommunen satsar mer än andra kommuner, så länge utgifterna relativt sett är större. Det är ett politiskt verktyg som kan användas för att skära ner finansiering av välfärden och samtidigt kommunicera till invånarna att kommunen satsar på välfärden. Umeå ska värna om den relativa jämlikhet som finns i stället för att tävla i kostnadseffektivitet på bekostnad av utsatta grupper. Perspektiven kring segregation och utsatthet behöver breddas för att få syn på vilka politikområden som har viktiga uppgifter i arbetet mot segregation, och här ska framföras sambanden mellan ojämlikhet och segregation som särskilt relevanta. Bland annat kan det handla om det strategiska arbetet kring bostadsförsörjning.

År 2017 togs ett politiskt beslut om att, tvärt emot de egna vallöften, låta sälja 1 601 allmännyttiga lägenheter till det privata fastighetsbolaget Heimstaden. Beslutet fick omfattande kritik för att medvetet ha undanhållits allmänheten, men också för att försäljningen skapade oro för höjda hyresnivåer i samband med renoveringar och på andra sätt försämrade villkor för hyresgäster som tidigare hyrt av ett bolag med ett stort samhällsansvar, och nu i stället skulle förhandla med en privat aktör som enbart drivs av vinstintresse⁴². Denna utveckling är långt ifrån ovanlig, och utvecklingen går mot en alltmer prekär bostadssituation för den ekonomiskt utsatta delen av befolkningen. Omfat-

tande renoveringar och efterföljande hyreshöjningar har effekter på flyttmönster i Sverige. De tränger bort resurssvaga boende, vilket förvärrar bostadssegregationen i städerna⁴³.

Boken *Bostadsmanifest: 22 krav för framtidens hem* samlar 25 forskare och aktivister som vill bidra med att skapa en bostadsmarknad för alla. Deras 22 krav utgår från kunskap och erfarenhet från både forskning och aktivism, där författarna efterlyser en aktiv kommunal och statlig socialt inkluderande bostadspolitik. Boken ska inspirera medborgare, politiker och aktivister med nya erfarenheter, forskningsresultat och visioner i bostadsfrågan. Kraven placerar hemmet i fokus som en viktig plats i alla människors liv och utgår från bostaden som rättighet och inte handelsvara⁴⁴. Liknande angreppssätt kan användas för att skapa likvärdiga

Utvecklingen går mot en mer prekär bostadssituation för den ekonomiskt utsatta delen av befolkningen..

41 Kommunstyrelsen, *Sammanträdesprotokoll*. 2021.

42 SvT Nyheter, *Om bostadens utförsäljning*. 2017.

43 Boverket, *Flyttmönster till följd av omfattande renoveringar*. 2014.

44 Crush med vänner, *Bostadsmanifest: 22 krav för framtidens hem*. 2020.

och hållbara förutsättningar för Umeås arbetsmarknad, skola och andra viktiga områden för invånarnas liv och den kommunala organisationen, genom att rättigheter placeras i fokus.

Att uppleva att myndigheter och institutioner saknar insikt om ens levnadsvillkor och behov och därtill saknar intresse för att skapa substantiell förändring av en situation där det är svårt att tillgodose sig sina sociala rättigheter är bidragande faktorer i processer av exkludering och marginalisering. Det bäddar i sin tur för att myndigheternas maktutövande i form av exempelvis polisiära insatser inte förstås finnas på plats för att skydda en – utan snarare för att skydda andra från en. Det är mot den bakgrunden vi vill hävda vikten av att offentlig sektor utformar strategier som syftar till att utjämna de sociala och ekonomiska förutsättningarna mellan stadsdelar, grupper och individer i staden, och att satsa på olika former av social infrastruktur som har potentialen att överbrygga social exkludering och främja demokratiskt deltagande.

5.6. Folkbildningens potential och ansvar

Folkbildningen har stor potential att bidra till och stötta viktig samhällsförändring. Samtidigt finns inom folkbildningens finansiering en paradox där ersättnings utifrån kvantitativa mått på verksamhet vilket premierar stora verksamhetsvolymmer framför långsiktiga satsningar på kvalitet. Detta försätter studieförbunden i ett svårt dilemma och är ofördelaktigt för de grupper och verksamheter som behöver folkbildningens stöd och resurser allra mest. Således kan problemet brytas ned till följande: "[Ska] folkbildning [...] bidra till att

förverkliga deltagarnas egna behov och intressen, eller [ska] verksamheten [...] förverkliga folkbildningsorganisationernas målsättningar och intressen"⁴⁵. Denna paradox betonar något som är av stor vikt i arbetet mot segregation, nämligen hur det ska utformas för att skapa substantiell förändring och främja jämlikhet och demokratisering.

I boken *När betongen rätar sin rygg – ortenrörelsen och folkbildningens renässans*, beskrivs ortenrörelsen som det närmaste en pånyttfödelse av de svenska folkrörelserna vi kan komma⁴⁶. Det är av stor betydelse att folkbildningen finner vägar att stödja och stärka denna rörelse. "En folkbildning som är förankrad i dessa rum, och som bidrar till att göra mötesplatser tillgängliga, har potential att bidra till inkludering och demokratisering"⁴⁷. Med andra ord, en folkbildning utan öppna mötesplatser i dessa sammanhang saknar denna potential. Folkbildningen har uppenbarligen ett ansvar här att hitta ett sätt att gå denna fina balansgång mellan ekonomisk trygghet, som krävs för stabilitet och långsiktighet, och samhällsförändring, att främja möten, samtal och samverkan av hög kvalitet som gör skillnad. Och hela folkbildningen befinner sig i detta nu i en tid av omfattande reformer vad gäller det statliga uppdraget – statens fyra syften med att stödja folkbildningen – bidragsfördelningssystemet och tillitsstrukturen.

Slutligen, folkbildningsinsatser kring frågor som rör segregation tenderar att riktas bara till vissa delar av vår befolkning. Samtidigt kvarstår frågan: borde inte alla bildas i dessa frågor? Perspektiven som framkommer i den här rapporten synliggör behovet av att bilda beslutsfattare, tjänstepersoner hos myndigheterna,

45 Tahvilzadeh m.fl., *Folkbildning i marginaliserade stadsdelar*. 2019.

46 Sernhede m.fl., *När betongen rätar sin rygg*. 2019.

47 Tahvilzadeh m.fl., *Folkbildning i marginaliserade stadsdelar*. 2019.

det traditionella föreningslivet och näringslivsrepresentanter kring segregationsfrågor med utgångspunkt i marginaliserade perspektiv.

5.7. Näringslivets potential och ansvar

Mål 8 i Agenda 2030 är att verka för en inkluderande och långsiktigt hållbar ekonomisk tillväxt, full och produktiv sysselsättning med anständiga arbetsvillkor för alla⁴⁸. I det här arbetet har näringslivet ett stort ansvar, och samverkan mellan näringsliv, offentlig sektor, civilsamhället och andra aktörer är avgörande för att uppnå målet.

Skillnader i sysselsättningsgrad mellan olika grupper i befolkningen, men också arbetsvillkor och inkomstnivåer är faktorer som påverkar segregationen i Sverige. Näringslivet kan därför göra stor skillnad för såväl segregationen som uppfyllandet av målen i Agenda 2030 genom att vara drivande i omställningen mot social,

ekonomisk och ekologisk hållbarhet. Det finns flera positiva exempel på privata aktörer som förstått de långsiktiga vinningar ett hållbart samhälle erbjuder. De har varit med och bidragit till viktiga förändringar på såväl individ- som områdesnivå och visat på möjligheterna med den privata sektorns snabba beslutsprocesser och flexibilitet. IKEA har exempelvis ett väletablerat samarbete med Rädda Barnens satsning *På Lika Villkor*. I Umeå har Rädda barnen och IKEA tillsammans tagit fram en modell där IKEA bidrar till inredning av en mötesplats tillsammans med och för barn och unga på Östra Ersboda. I Malmö är flera aktörer med och finansierar och på andra sätt stöttar mötesplatsen och organisationen Hela Malmö som arbetar för social hållbarhet, inkludering och rättvisa. Hela Malmö vill ge barn och unga möjlighet att tillgodogöra sig sina rättigheter och göra hela Malmö tillgängligt för alla⁴⁹. När den privata sektorns aktörer krokas arm med civilsamhället kan dynamiska och kraftfulla samarbeten skapas som möjliggör och bidrar till viktig förändring.

I kulturhuset Klossen i Umeå bedriver Studiefrämjandet Västerbotten folkbildningsverksamhet.

48 Statistiska centralbyrån, *Lämna ingen utanför*. 2020.

49 MKB Fastighets AB, *Hela Malmö ryms i en källarlokal på Nydalatorget*. 2019.

6. Slutsatser och strategier för att motverka segregation

Det finns risker förknippade med att betrakta segregation som en fråga som är frikopplad från den övriga samhällskroppen. Segregation är inget naturfenomen, och ovilja att dra orsakssamband leder oundvikligen till att skulden läggs på människor som drabbas av dess negativa effekter genom exkludering och marginalisering. Segregationen i Sverige drivs framför allt av den rika minoriteten, samtidigt som fokus kring segregationsfrågan ofta hamnar på problem i, eller snarare med, områden som drabbas hårdast av dess effekter⁵⁰. Detta är i sig en del av segregationens verkningskraft. Det sätt på vilket segregation och ojämlikhet tar sig uttryck i staden är det sätt på vilket stadens invånare är vana att se den, och det är därför svårt att föreställa sig en stad där segregationen utraderats. En viktig utgångspunkt är därför att i stället skapa en förståelse för segregation som resultatet, och en accelererande faktor bakom, en rad fenomen som gemensamt differentierar, polariserar och separerar människor, både socialt, geografiskt och ekonomiskt, samtidigt som resurser koncentreras hos ett fåtal.

Som tidigare behandlats är strukturell rasism en mekanism som bland annat förorsakar likgiltighet inför att människor lever under skilda förutsättningar, vilket kraftigt försvårar kraftsamlingar för lika tillgång till rättigheter och till att få behov och önskemål uppfyllda. Att ojämlikhet är normaliserat gör att vi – individer, civilsamhälle, privat sektor och det offentliga – står inför en utmaning att definiera det hittills obekanta samhälle där människor lever under mer likartade förutsättningar och villkor. För att nå dit är det avgörande att klarlägga orsakssamband mellan politiska beslut och dess effekter, mellan förändringar i människors förutsättningar och konsekvenser och reaktioner som följer på dessa.

Det krävs en process av att som samhälle förstå våra gemensamma utmaningar just som våra egna, och att utifrån acceptans av det gemensamma ansvaret utforma strategier som främjar jämlikhet, delaktighet och medskapande. Vilka konkreta strategier som krävs för att utveckla arbetet mot segregation enligt dessa principer skiljer sig mellan olika aktörer, kontexter och över tid.

Här sammanställs slutligen ett urval punkter, sammanlagt 13 stycken, som identifierats som relevanta i Umeå, som bland andra Umeå kommun har rådighet över. Dessa strategier ska inte förstås som en helhetslösning, utan snarare som ett underlag för vidare diskussion och kunskapsinhämtning.

1. Höj ambitionerna i arbetet med Agenda 2030

Arbetet med att nå målen i Agenda 2030 har stor överlappning med arbetet mot segregation, och kan användas som en drivkraft för att bredda arbetet mot segregation enligt de behov som framkommit i denna rapport. Nyttja de prioriteringar som föreslagits i relation till Agenda 2030 för att förstärka arbetet för jämlikhet på flera områden.

2. Jämlik budgetering

Mål och ambitioner om ökad jämlikhet på olika områden behöver motsvaras i kommunala och regionala budgetar för att möjliggöra tillräcklig finansiering för att uppfylla målen på kort och lång sikt.

3. Mäta för att veta

För att veta hur det står till med jämlikheten behövs verktyg för att mäta hur väl invånarna upplever att deras behov och rättigheter tillgodoses. Jämlikhetsdata är en metod som bygger på självidentifiering och som

50

Delmos.se, Om segregation. 2021.

ger ökad kunskap om invånarnas upplevelser och erfarenheter av exempelvis diskriminering. Det är positivt att Umeå kommun utreder möjligheten att använda sig av jämlikhetsdata som kan skapa incitament för nödvändigt förändringsarbete.

4. Fråga för att veta

Utöver kvantitativ data behöver faktiska röster från personer som drabbas av exkludering och marginalisering höras och ges inflytande över kommunala och regionala beslut och processer. Här kan den lokala organiseringen erbjuda kanaler för att inkludera fler? Positiva exempel på detta finns inom såväl den kommunala som regionala organisationen men behöver stärkas och finansieras, inte minst för att undvika personberoende och möjliggöra långsiktighet.

5. Demokratisera kommunala medborgardialoger

Säkerställ tydliga, tillgängliga och demokratiska processer som inkluderar berörda aktörer, grupper och individer i tidigt skede, innan beslut tagits eller processer redan fastställts, och som möjliggör ansvarsutkrävande och uppföljning av beslut. Prioritera civilsamhällsaktörer som metodstöd framför konsultbyråer.

6. Samverkan mellan kommunal, regional och statlig nivå

Samverkan är en viktig del i att nå specifika mål som den egna organisationen inte har full rådighet över. Samverkan ska inte vara ett självändamål, men kan skapa viktiga synergieffekter om den används för att skapa specifika typer av förändring. En typ av samverkan är SKR:s nätverk för arbete mot rasism som utgår från ett tiopunktsprogram framtaget för samverkan mellan ett stort antal europeiska städer.

7. Samverkan med civilsamhället

Civilsamhället har en viktig röstbärande funktion, stor kunskap om lokalsamhällets specifika behov och processer, och flera aktörer har därtill en bred teoretisk kunskap om marginalisering, diskriminering, normer och andra processer som är relevanta för arbetet mot segregation. Således är det aktuellt att utveckla samverkan mellan civilsamhället och offentlig sektor i arbetet mot segregation.

8. Samverkan med näringslivet

Näringslivet behöver ta del av ansvaret för och uppgiften att främja en hållbar utveckling. Det kan innebära att stötta initiativ och satsningar med potential att motverka segregationens effekter, men också att ta ansvar för anständiga arbetsvillkor och stärkt social och ekonomisk hållbarhet, samt att ta ställning mot rasism och diskriminering.

9. Polisens roll och ansvar

Polisen kan inte lösa segregationen, och ska inte heller ges den uppgiften. Ålidhem och Ersboda behöver inte fler poliser, utan fungerande social infrastruktur och stärkta förutsättningar. Polisens interna arbete mot rasism och diskriminering behöver stärkas och prioriteras genom kontinuerlig fortbildning och ökad möjlighet till ansvarsutkrävande.

Vi föreslår att detta inkluderas i det samverkansavtal som finns mellan polisen och Umeå kommun. Polisens lägesbild ska inte ges tolkningsföreträdare över boendes egna upplevelser eller behov, och behöver kompletteras av flerdimensionella definitioner av utsatthet och trygghet. Att andra aktörer prioriterar sociala insatser och strategier som når segregationens bakomliggande

orsaker innebär att polisen kan fokusera på uppgiften att förebygga och utreda brott.

10. Aktivt arbete mot alla former av rasism och liknande former av fientlighet

Umeå kommun har i dag ingen definition av rasism, vilket kan antas försvåra för identifiering av och arbete mot dess olika uttryck. Arbete för jämlikhet utifrån föreställningar om ras, kultur och religion behöver erkännas som ett viktigt område för jämlikhetsarbetet. Förslagsvis ges dessa frågor likvärdig prioritet som arbetet för jämställdhet utifrån kön.

11. Nyansera bilden av Ersboda och Ålidhem

Media har ett stort ansvar för hur situationen vad gäller segregation beskrivs och förstås. Beslutsfattare behöver söka sätt att premiera reportage och inslag som synliggör fler nyanser av situationen i stadsdelar där boende upplever sig stigmatiserade, och boende behöver ges utrymme att själva definiera problem, behov och önskemål. Att aktivt motverka stigmatisering är viktigt på flera nivåer och grundläggande för likvärdigt demokratiskt deltagande, samt för att politiker och tjänstemän ska kunna ta välgrundade beslut för stadens och stadsdelarnas utveckling.

12. Stötta social infrastruktur

Stärk de ekonomiska och långsiktiga förutsättningarna för ny och befintlig social infrastruktur, särskilt i Ålidhem, Ersboda och även Mariehem. Öppna mötesplatser är en nyckel i att stärka den lokala demokratiska delaktigheten. De kommer att vara särskilt avgörande för att hantera effekterna av covid-19 som slagit extra hårt mot redan utsatta grupper i befolkningen. Samverka mellan offentlig sektor, civilsamhälle och an-

dra aktörer för att skapa flexibla, robusta och levande strukturer öppna för hur behov förändras över tid.

13. Samlat grepp om arbetet mot segregation

Säkerställ att kommunens strategier för att motverka segregation utgår från en kritisk förståelse av makt, exkludering och ojämlikhet, och att insatser på olika områden strävar mot samma mål i enlighet med detta. Förstärk sambandet mellan arbetet mot segregation och för social hållbarhet och ökad jämlikhet. Skapa översikt över de olika områden som berörs av segregation och utforma strategier med utgångspunkt i kunskap och invånarnas behov och önskemål. Säkerställ att uppsatta mål motsvaras i budget och konkreta åtgärder. Nyttja resurser inom civilsamhället, akademien och andra relevanta aktörer för att säkerställa goda kunskapsunderlag vid beslut som rör segregation.

7. Källförteckning

Umeå kommun, Övergripande planering. *Umeås stadsdelar – så står det till!*. 2020.

Umeå kommun, Umeås brottsförebyggande råd. *Umeå växer tryggt och säkert Färdriktning 2025*. 2020.

Umeå kommun, Föreningsbidrag. Verksamhet för rättighetsfrågor. 2021. [Verksamhet för rättighetsfrågor, verksamhetsstöd - Umeå kommun \(umea.se\)](https://www.umea.se/verksamhet-for-rattighetsfragor)

Umeå kommun, kommunstyrelsen. *Sammanträdesprotokoll kommunstyrelsen*. 2021.03.16.

Barnombudsmannen. *Våld, utanförskap och kärlek till orten*. 2018.

Diskrimineringsombudsmannen. *Att färgas av Sverige*. 2007.

Diskrimineringsombudsmannen. *Redovisning av uppdraget att utveckla och intensifiera arbetet mot främlingsfientlighet och liknande former av intolerans genom att följa upp insatser inom området – A2014/2479/DISK med ändringen Ku2016/02629/DISK*. 2018.

Kulturdepartementet. *Regeringens nationella plan mot rasism liknande former av fientlighet och hatbrott*. 2016.

Regeringskansliet. *Långsiktigt reformprogram för minskad segregation år 2017-2025*. 2016.

Regeringskansliet. *Regeringens långsiktiga plan för att minska och motverka segregation*. 2018.

SCB. *Lämna ingen utanför Statistisk lägesbild av genomförandet av Agenda 2030 i Sverige*. Oktober 2020

Boverket. *Flyttmönster till följd av omfattande renoveringar*. 2014.

Nationella operativa avdelningen, Underrättelseenheten, Polisen. *Utsatta områden – Social ordning, kriminell struktur och utmaningar för polisen*. 2017.

Haris Agic och Karin Ekermann. *Handlingskraft och handlingsutrymme*. 2019.

Josefin Löfgren. *Effekter av medborgardrivna mötesplatser i socioekonomiskt utsatta områden*. Umeå Universitet. 2020.

René León Rosales. *Medborgardrivna mötesplatser i socioekonomiskt utsatta områden*. Mångkulturellt centrum för Folkets Hus och Parker. 2019.

Nazem Tahvilzadeh, Charlotta Mellander, Ilhan Kellecioglu. *Folkbildning i marginaliserade stadsdelar*. Folkbildningsrådet. 2019.

Ove Sernhede, René León Rosales, Johan Söderman. *När betongen rätar sin rygg: ortenrörelsen och folkbildningens renässans*. Daidalos. 2019.

Erik Sjöström. *Nystartsrapporten – I skuggan av en pandemi – hot och möjligheter för Stockholms kulturliv*. 2021.

Leandro Schclarek Mulinari och Sima Wolgast. *Folkets husbys trygghetsundersökning 2020, utsatthet och gemenskap i Järva*. Folkets Husby. 2020.

Magnus Dahlstedt (red.). *Förortsdrömmar*. Linköping Universitet. 2018.

Philippe Bourgois. *In Search of Respect*. 2002.

Crush med vänner. *Bostadsmanifest: 22 krav för framtidens hem*. 2020.

Rättighetscentrum Västerbotten. Rättighetsvandring. 2020, [Rättighetsvandring \(xn--rttighetsvandring-qqb.se\)](#)

Delegationen mot segregation. Om segregation. Delmos.se. 2021. [Segregationens orsaker - Delmos](#)

Förorten mot våld FMV. "Om". Facebook.com. [Förorten mot våld - FMV \(facebook.com\)](#)

SVT Nyheter. Bostadens utförsäljning. [Bostadens utförsäljning | SVT Nyheter](#)

MKB Fastighet AB, *Hela Malmö ryms i en källarlokal på Nydalatorget*. 2019. https://www.mynewsdesk.com/se/mkb_fastighets_ab/news/hela-malmoe-ryms-i-en-kaellarlokal-paa-nydalatorget-346000#:~:text=Hela%20Malm%C3%B6%20ryms%20i%20en,lokaler%20vid%20Nydalatorget%20i%20Malm%C3%B6.

Nyhetsbyrån Järva, *Aktörer i Järva i upprop: Stoppa försäljningen av Tensta träff*. 2021. [Aktörer i Järva i upprop: Stoppa försäljningen av Tensta Träff - Nyhetsbyrån Järva \(nyhetsbyranjarva.se\)](#)

Rapporten *Alla de här drömmarna*

Rapporten *Alla de här drömmarna* handlar om segregation. Den handlar framför allt om hur unga som bor i stadsdelarna Ålidhem och Ersboda upplever segregationen i dagens Umeå, men också om segregationen i det svenska samhället i stort och hur det påverkar ungas möjligheter, rättigheter och framtidstro.

”Det offentliga samtalet om segregation handlar ofta om områden som drabbas av segregationens negativa effekter, men rymmer sällan röster från dem som bor i områdena”, skriver författarna i rapportens förord. Genom intervjuer med unga som drabbas av segregationens negativa konsekvenser lyfter denna rapport dessa röster och perspektiv, och föreslår ett nytt sätt att prata om segregation.

Rapporten beskriver ungas erfarenheter av segregation, ojämlikhet och marginalisering, och kopplar ihop dessa erfarenheter till den större akademiska diskursen om hur strukturellt våld, fördelningen av resurser och strukturell rasism upprätthåller och förstärker segregationen i dagens samhälle.

”Segregationen är ingen naturkraft. Den har uppstått som en konsekvens av människors beslut”, står det i förordet. Detta budskap genomsyrar rapporten, som avslutas med förslag till strategier som bland annat Umeå kommun kan ta till för att motverka segregation. Rapporten belyser att vi människor, genom att ta andra beslut, kan motverka segregationen.

Rapporten har blivit till genom ett projekt som har drivits av Studieförbundet Västerbotten, Ersboda folkets hus, Rädda barnen, RF:SISU Västerbotten och föreningen For the culture. Projektet har finansierats av Delegationen mot segregation, DELMOS.